

Nieprzemijające wartości pedagogiki Celestyna Freineta

Jean Piaget analizując koncepcję i dzieła J. A. Komeńskiego stwierdził, że nie ma nic łatwiejszego i jednocześnie bardziej niebezpiecznego niż uwspółcześnianie dzieła autora minionej epoki i doszukiwanie się w nim źródeł niedawnych czy współczesnych prądów. Słusznym kierunkiem w podejmowanych tego typu penetracjach i rekonstrukcjach badawczych jest raczej poszukiwanie odpowiedzi na pytania: *co sprawia, że myśl pedagogiczna wielkiego pedagoga jest wciąż (wczoraj–dziś–jutro) aktualna, zarówno w teorii, jak i w praktyce oraz jakie aspekty dzieła wielkiego pedagoga mają dziś (we współczesnych realiach edukacyjnych, „tu i teraz”) i mogą mieć w przyszłości znaczenie dla nas, pedagogów, wychowawców, wszystkich, którzy chcą z refleksją spojrzeć na rozwój i kształcenie dziecka?* Takie właśnie pytania spróbuję odnieść do koncepcji pedagogicznej Celestyna Freineta poszukując w niej trwałych, nieprzemijających wartości.

Co sprawia, że myśl pedagogiczna Celestyna Freineta jest wciąż aktualna?

Niewątpliwie „dziedzictwo” pedagogiki Freineta to oryginalne **techniki pedagogiczne**, autentyczne strategie nauczania–uczenia się. Ale wartość technik Freineta można dopiero poznać i zrozumieć, jeśli pozna się jego swoistą filozofię życiową i równie oryginalną psychologię. Dopiero w tym kontekście można w pełni odkryć wartość technik i wykorzystać je skutecznie w praktyce edukacyjnej.

Filozofia. Zazwyczaj filozofię Freineta określa się jako filozofię naturalistyczną, wywodząca się z rousseau’izmu. Naturalizm Freineta wyrasta jednak nie tyle, czy może nie tylko z ogólnych pojęć o naturze człowieka, ale z doświadczeń, które on sam wyniósł z obcowania z przyrodą, wiary w wartość pracy dobrze wykonanej, afirmacji wolności wzbogaconej dumą, jaka się czerpie z prawości, poświęcenia, szacunku dla drugiego człowieka. Celestyn Freinet był głęboko przekonany, że istnieją proste, wielkie, podstawowe, uniwersalne, naturalne, odwieczne prawa życia, ważne dla wszystkich istot żywych. Intuitywny i konkretny sposób myślenia o wychowaniu wyniósł z dzieciństwa

i młodości przeżywanej wśród wieśniaków Górnej Prowansji. Jak pisała jego żona, Eliza Freinet „doświadczenie pasterskie będzie dla Freineta lejtymotywnym jego doświadczenia pedagogicznego”. „Przyjrzyjcie się jak lud pielęgnuje i wychowuje młode zwierzęta, a znajdziecie tam źródło wielkich zasad wychowawczych, do których dochodzi się powoli i jakby mimochodem” – napisał w *Gawędach Mateusza*. Spojrzenie na filozofię (edukacyjną) Freineta w kategoriach utożsamiania procesu wychowania ludzi z procesem wychowania zwierząt byłoby jednak znacznym uproszczeniem i niewłaściwym odczytaniem jego myśli. Zdaniem Freineta u podstaw zachowania zwierząt i ludzi można doszukiwać się działania wielu bardzo podobnych praw i mechanizmów i nie można w procesie wychowania tych praw ignorować. Konsekwencją tego myślenia jest postulat **wychowania naturalnego**: naturalne metody nauczania, naturalne metody organizacji życia klasy i szkoły. „Do życia przygotowuje się przez życie” – głosi Freinet i konsekwentnie regułę tą wprowadza do klasy szkolnej. Wśród dzieł, które pozostawił w zasadzie nie ma traktatów filozoficznych teoretyzujących filozofię jego praktyki, ale sposób jego myślenia odnajdujemy w książkach: *Pedagogika pracy*, *Gawędy Mateusza* czy *Pedagogika zdrowego rozsądku*. Sięgając dziś i w przyszłości do *Gawęd Mateusza* nauczyciele, rodzice, wychowawcy mogą znaleźć cenne drogowskazy, rady, heurystyki dotyczące wychowania. Głębia filozofii Freineta ukazuje to, co on sam określił jako techniki życia (*techniques de vie*). Jego koncepcja wyraża podstawową zasadę nieufności wobec wszystkiego co formalne (scholastyczne), przymusowe i sztuczne, a wyraża zaufanie do natury. W jednej z *gawęd* apeluje: „*Spróbujmy ustalić eksperymentalnie diagnozę tej choroby, która zyskała już swą nazwę »scholastyctwem«*. *Opiszmy ją naukowo, aby rodzice i wychowawcy przyzwyczaili się do wykrywania jej objawów u dzieci i wszyscy razem szukajmy na nią skutecznego leku*”. Twórczość Freineta jest nasycona swoistym **mesjanizmem**. Wierzył w pedagogikę jako środek przeobrażania ludzkości. Apelowal o odnowę nauczania (rozumianą szeroko, jako odnowę interakcji

artykuły

poszukiwania i penetracje badawcze w teorii i badaniach własnych

w klasie szkolnej, odnowę stosunków międzyludzkich, odnowę przebiegu procesu kształcenia: nauczania–uczenia–wychowania) konieczną do wyzwolenia człowieka. Jednocześnie był przekonany, że ta odnowa nie dokona się w następstwie dyskusji czy na podstawie założeń prezentowanych w tekstach, ale dzięki praktyce i środkom technicznym. Był zwolennikiem wprowadzenia materializmu historycznego do klasy. Spojrzenie Freineta na rozwój jednostki jest podobnie jak Lwa S. Wygotskiego spojrzeniem z perspektywy społeczno-kulturowej. Kulturowy rozwój zachowania się dziecka jest specyficznym procesem wrastania w cywilizację, „urządzania się w otaczającym świecie”. Dziecko powinno mieć możliwość autentycznego poznawania narzędzi intelektualnej adaptacji. W koncepcji Freineta szczególnego znaczenia nabiera **druk** – staje się on techniką *par excellence*, materializuje myśl i pisanie za pomocą słowa. Czytanie to praca, poszukiwanie znaczenia, natomiast rachunek jest narzędziem oddziaływania na rzeczy tzn. oblicza się ceny zysku, mierzy się konkretne rzeczy, jest to autentyczna aktywność arytmetyczna, a nie tylko abstrakcyjne opanowywanie liczb i operacji.

Z filozofią Freineta ściśle związana jest swoista **psychologia Sensible**, która pogłębia rozumienie technik. Wrażliwość na świat, specyficzna sensytywność, ludzka właściwość odczuwania, odbierania świata w całej jego złożoności, to synonimy kontekstowe oddające klimat *sensible*. Zdaniem Freineta poznawanie i opanowywanie otaczającej jednostkę rzeczywistości dokonuje się nie tylko poprzez intelekt, ale i poprzez emocje i instynkty. Dokonuje się niejako całą osobowością – w dużej mierze intuicyjnie, drogą stałych poszukiwań i stałego eksperymentowania. Realizując subiektywny proces rozwoju, jednostka mobilizuje aby mógł dokonać się jej normalny wzrost – pewien potencjał sił życiowych, które Freinet nazywa mocą życiową. Podstawę wszelkiej działalności, swoistej adaptacji twórczej jednostki, stawania się, urządzania w otaczającej rzeczywistości stanowi **doświadczenie zdobywane po omacku** tzw. *tâtonnement expérimental*. Wszelkie udane próby jednostki dokonywane w toku takiego doświadczenia powtarzają się automatycznie tak długo, aż przerodzą się w trwałe reguły życia, a następnie techniki życia. Uniwersalny mechanizm uczenia się, przyswajania wiedzy, dochodzenie do praw i norm funkcjonujących w świecie opiera się właśnie na doświadczeniu, aktywnym i twórczym eksperymentowaniu, wychodzeniu poza dostarczone informacje.

„Pozwólcie dziecku doświadczać po omacku, wydłużać swoje korzenie, eksperymentować i drążyć, dowiadywać się i porównywać, szukać w książkach i materiałach źródłowych, zanurzać swą ciekawość w kapryśnych dziedzinach wiedzy, pozwólcie wyruszać w podróże odkrywcze–czasem trudne–ale pozwalające znaleźć taki pokarm, jaki będzie dla niego pożywny” pisze Freinet. Jego zdaniem należy więc organizować środowisko edukacyjne dziecka w taki sposób, aby pozwolić mu w najbardziej sprzyjających warunkach zdobywać „po omacku” doświadczenia, nurkować w głąb, w obszar niewiedzy po to, by zdobyć i ugruntować wiedzę i doświadczenie. Freinet proponuje nauczycielom konkretne techniki pedagogiczne¹, z których każda opiera się na **aktywności twórczej** dziecka, wymaga takiego sposobu organizowania edukacji, który polega na wychodzeniu od poziomu aktualnych doświadczeń i wiedzy dziecka. Techniki Freineta to autentyczne strategie nauczania–uczenia się. Zastosowane ze zrozumieniem w klasie szkolnej pozwolą każdemu uczniowi *zbudować układ uczenia się*. Wymagają jednak ze strony nauczyciela *wrażliwej kontroli nauczania* (w sensie określonym przez R. H. Schaffera), umiejętności *budowania rusztowania (scaffolding)*. Są technikami **samodzielnego** dochodzenia do wiedzy, wiedzy zdobywanej w obliczu **doświadczenia**. „Są dwa rodzaje ludzi: ci, którzy jeszcze ciągle robią doświadczenia, i ci którzy już ich nie robią”. Zdaniem Freineta szkoły powinny odznaczać się postawą wspomagającą i uczynić wszystko, aby dziecko mogło przezwyciężyć trudności i zaspokoić swoją potrzebę poczucia mocy: „Nie zniechęcaj zawodników. Jest wśród nich może specjalista od wspinania się po górach, jest szybkiobiegacz, który pierwszy dobiegnie do mety, jest taki, który zapala się przy starcie i zwycięży jako sprinter. Niech każdy z twych uczniów znajdzie jakąś dziedzinę, w której będzie mógł choć na chwilę uzyskać przewagę i powodzenie. Wśród rozlicznych technik, jakie swym wyznawcom oferuje Nowoczesna Szkoła, będziesz mógł odkryć w swej klasie mistrza w pisaniu, poetę, rysownika, drukarza, rachmistrza, księgowego, aktora dramatycznego lub komicznego, rzeźbiarza, stolarza, muzyka, śpiewaka, tancerza, ogrodnika, posłańca, monter, miłośnika porządku, mistrza palenia w piecu ... Bez trudu znajdziesz trzydzieści funkcji, w których zabłysnąć może twoja trzydziestka uczniów”. Poznanie dziecka i jego mocnych stron jest niezwykle ważnym elementem warunkującym proces skutecznego i efektywnego uczenia. Proces nauczania–uczenia się

¹ Freinet oferuje nauczycielom **Techniki pedagogiczne**: (1) stanowiące podstawę nauki języka ojczystego, źródło poznania dziecka, punkt wyjścia do odkrycia zainteresowań dziecka: *swobodny tekst, drukarnia szkolna, gazetka szkolna, korespondencja szkolna*; (2) stanowiące podstawę samodzielnej pracy uczniów: *doświadczenia poszukujące, planowanie pracy, referaty*; (3) stanowiące podstawę kształcenia umiejętności, nawyków, samokontroli, samooceny: *fizyki autokorektywne*; (4) stanowiące podstawę wychowania moralnego i obywatelskiego: *spółdzielnia klasowa, gazetka wychowawcza*; (5) stanowiące podstawę wychowania estetycznego i politechnicznego: *swobodna ekspresja artystyczna–plastyczna, muzyczna, ruchowa*; (6) stanowiące środek wyzwalania zainteresowań, pielęgnowania zamiłowań i uzdolnień, rozwijające umiejętności samokształcenia: *referaty i sprawności*; (7) stanowiące podstawę kontaktów społecznych: *korespondencja międzyszkolna*.

powinien być zorientowany na podtrzymanie w dziecku poczucia i chęci dokonywania odkryć, potrzeby odkrywania swoich możliwości i przyjemności jaka wynika z uprawiania introspekcji. Organizacja procesu uczenia się dziecka wymaga tworzenia takich sytuacji, w których dziecko miałoby okazję konfrontować nielogiczność swojego punktu widzenia, doświadczać skutecznego zdziwienia.

Szczególnego znaczenia w szkole Freineta nabiera postawa dziecka wobec uczenia się. Dziecko jest tu aktywnym uczestnikiem procesu zdobywania wiedzy: selekcjonuje, przekształca informacje, buduje hipotezy. Stan potrzeby wiedzy, dochodzenia do tego żeby wiedzieć, zrozumieć jest siłą napędową, motorem uczenia się w szkole Freineta. Taki sposób uczenia się pomaga przyjąć dziecku **odpowiedzialność** za własne uczenie się. Opiera się bowiem na wewnętrznej, a nie zewnętrznej motywacji. „Nie można napoić konia, który nie czuje pragnienia” – pisze Freinet. *„Każda metoda, która chce zmusić do picia kogoś, kto nie czuje pragnienia, jest godna pożałowania. Każda metoda jest dobra, jeśli budzi apetyt wiedzy i wyzwala silną potrzebę pracy”*. Uczenie się w szkole Freineta jest procesem opartym na **autoregulacji, metapoznaniu, rzeczywistej samoocenie i motywacji kompetencyjnej**. Procesy te natomiast są związane z **planowaniem** i organizacją własnego uczenia się oraz przyjęciem odpowiedzialności za uczenie się w klasie szkolnej. W klasie przyjmuje się plan pracy zbiorowy i indywidualne plany pracy – osobiste kontrakty, umowy o pracę. Uczeń podejmuje decyzję: *„nad czym będę pracował, w jaki sposób, jakich potrzebuję materiałów środków, czy będę pracował sam czy w zespole itp.* Są to zobowiązania z których należy się wywiązać i ocenić przebieg pracy na zebraniu cotygodniowym podsumowującym pracę: *„jak pracowałem, co udało mi się osiągnąć, z czym miałem trudności, nad czym jeszcze powinienem popracować*. Każdy uczeń w klasie Freineta w konsekwencji tak organizowanego procesu uczenia się wyniesie umiejętność myślenia projektowego, tak ważnego we współczesnym świecie. Warto jeszcze zwrócić uwagę na jeden aspekt koncepcji pedagogicznej Celestyna Freineta, który w XXI wieku nabiera szczególnego znaczenia: **komunikacja i edukacja obywatelska**. W XXI wieku obserwuje się kryzys więzi społecznych. Rozwój technologii i sieci informatycznych z jednej strony zwiększa kanały komunikowania, z drugiej pogłębia tendencję do wycofywania się i izolowania. Istnieje potrzeba prawdziwego komunikowania, a taką oferuje Nowoczesna Szkoła Technik Freineta. *„Twoje dzieci mają w zasadzie chleb i dla ciała i dla umysłu, ale bardziej jeszcze niż chleb potrzebne jest im twoje życzliwe spojrzenie, uśmiech, głos twoja myśl i obietnica. Chciałyby odczuć, że znalazły w tobie i w klasie ten ton, który nadaje sens i cel ich życiu. Odczuwają potrzebę mówienia do kogoś, kto ich słucha, pisanie do kogoś, kto odpowie, czują potrzebę tworzenia rzeczy pożytecznych i pięknych, stanowiących ekspresję tego wszystkiego, co noszą w sobie w nadmiarze hojności i szlachetności.”* Techniki: swobodnego tekstu, gazetki szkolnej, drukarni szkolnej i korespondencji szkolnej to techniki autentycznej ekspresji, ale

też techniki komunikacji. Organizacja pracy ukierunkowana jest na udoskonalanie środków wyrażania werbalnego i niewerbalnego. Poza tym w klasie freinetowskiej charakterystyczne jest tworzenie środowiska sprzyjającego pytaniu się, dyskusowaniu, argumentowaniu. Wiąże się to z wieloma technikami, między innymi technikami sprzyjającemu wychowaniu obywatelskiemu. Klasa freinetowska to organizacja samorządowa, pracująca w oparciu o demokratyczne, wypracowane przez zespół zasady, kontrakt klasowy. Charakterystyczne dla pracy w klasie są takie powołane organy jak: spółdzielnia klasowa, rada klasy, krąg. Obrady rady (zebrania zazwyczaj raz w tygodniu) uczą dzieci wzajemnego szacunku i szacunku dla swoich problemów, które uczą się prezentować, rozwiązywać. Uczą się także słuchać innych. Dzieci w klasie Freineta doświadczają poczucia wspólnoty. Klasa jest klasą kooperatywną. Z uczenia się i działania we współpracy (realizacja projektów, badań) z innymi (epizody diadyczne i polidiadyczne) uczniowie wynoszą ogromne korzyści: poznawcze i społeczne. Nie trzeba podkreślać, iż klimat klasy freinetowskiej jest szczególny. *„Jeśli uda się wam zmienić klimat w waszej klasie, jeśli pozwolicie rozwinąć się swobodnej działalności, jeśli potraficie użyć sercu trochę ciepła promykami słońca, który wzbudzi zaufanie i nadzieję, przezwyciężycie przymusową robotę rekruta i wasza praca będzie miała stuprocentową wydajność. Ten promyk słońca to cały sekret nowoczesnej szkoły.”*

„Atmosfera klasy zależy przede wszystkim od charakteru pracy, jaką się w niej wykonuje”.

W Gawędach Mateusza zresztą odnajdujemy metafory szkoły Freineta. Szkoła nie jest i nie powinna być *„cieplarnią, świątynią, nowoczesną hodowlą kur nie potrafiących samodzielnie zdobyć pożywienia, ani koszarami, ale powinna być **placem budowy**”*.

„Spróbujcie zorganizować spółdzielnię szkolną, naturalną organizację dziecięcą (...) Dajcie im narzędzia pracy, drukarnie, linoryt, kredki i farby, ilustrowaną kartotekę dokumentacji do samodzielnych poszukiwań. Książki do czytania, ogród, króliczarnię, nie zapominając o teatrze i kukielkach, a szkoła stanie się w mgnieniu oka placem budowy i słowo praca nabierze całej wspaniałości, wiążąc pracę manualną z umysłową i społeczną. W takich warunkach dziecko będzie niezamordowanie poszukiwać, realizować swe pomysły, eksperymentować, uczyć się i wyrastać skupione, poważne, myślące, ludzkie.

A wychowawca pójdzie za jego przykładem.”

Celestyn Freinet zmarł w 1966 roku, ale jest fenomenem, iż ruch pedagogiczny zorientowany na odnowę nauczania, który zainicjował rozwija się i rozprzestrzenia się w wielu krajach Europy i świata. Dziś i w przyszłości myśl pedagogiczna Celestyna Freineta może być źródłem poszukiwania wielu cennych drogowskazów edukacyjnych.

Ewa Filipiak